

Kozma György *Jaki Amerikában*

Ez lett volna a címe a Jaki-kiállításnak, de az egyik múzeumi munkatárs szerint ez túl „bennfentes” cím lett volna, ezért a „Jakovits Amerikában” lett a végső felirat a katalóguson. Lehet, hogy én túl bennfentes vagyok, de bizony nem is jutott eszembe, hogy ez Jaki-kiállítás, amíg valaki fel nem világosított. Oyan, mintha valaki – bocsánat – egy Hofi-műsort úgy hirdetne plakáton, hogy Hoffmann-kabaré...

Jaki héber betűket fest – ami főleg akkor igazán megható... vagy érdekes... vagy tanulságos, ha bennfentesek vagyunk és tudjuk, hogy Jaki a neve ellenére nem zsidó. Félig sem az. De ő mindig annak tartotta magát. Csak.

Ez volt az érzése. Egy kabalista szerint (Jakov Leib ha-kohen) az történt még az ősidőkben, hogy a zsidók és a nem zsidók lélekszikkraí elkeveredtek. Ugye Káin is nemzett Évával gyerekeket, s a káinita lélekszikkraí megjelennek mind zsidó (magyar jelentése a szónak létvisszhangzó), mind nem zsidó emberek testében. Emiatt van, hogy sok öngyűlölő zsidó van – és sok nem zsidó, aki teljesen azonosul a zsidósággal. Nagyon sok muszlimmal és kereszténnyel lehet találkozni, akik teljesen őszintén szeretik a zsidókat és büszkék vallásuk zsidó eredetű legendáira, és nagyon sokan vannak persze minden népben olyanok is, akik ártnak – direkt vagy véletlenül – a zsidóságnak, mondja ez a modern kabalista az interneten (a Donmeh-West nevű www site-on). Jakiban nyilván egy zsidó lélek lakott – legalábbis a képei ezt mutatják. Bár azt, amelyiken a misztikus svasztika – horogkereszt – szerepel a Dávidcsillaggal együtt, nehéz lehetett becipelni a Zsidó Múzeumba.

Nem mondom, hogy művészettörténeti reveláció a kiállítás – de emberileg és misztikus, lelki szempontból mindenképp jelentős teljesítmény. Monokróm, élénk színek, sárga, kék, piros... pop-art hatás. Valamiért ez a héber betűknek nagyon jól áll. Talán azért, mert szimpatikus, ahogy a kortárs stílusoknak valaki teljesen átadja magát. És azért, mert érződik rajta a fiatalkori Bauhaus-inspiráció is, a kettő együtt pedig nagyon különleges ízt ad. Engem legin-

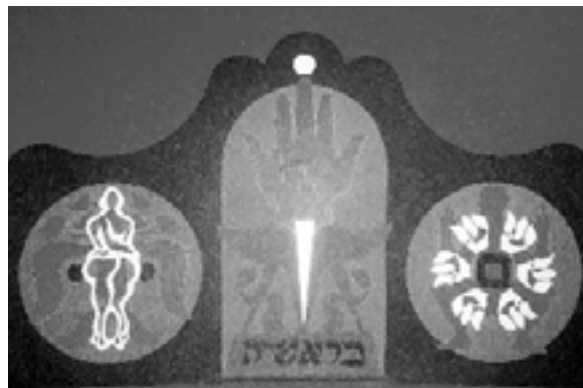
kább a hetvenes évek NDK-s popmagazinjainak szín- és formavilágára emlékeztet (megint bocsánatot kell kérnem). Ezenkívül csak nyugágyakon lehetett látni (valaha régen) például zöldet, narancssárgát és fekete csíkokat így együtt. De a héber betűk – melyek itt absztrakt ikonokká válnak – megmentik a dolgot, ez tény. Ez a dolguk végül is.

Abraham Abulafia (1240–1292) írja (idézi Harris Lenowitz *The Jewish Messiahs* című könyvében, New York, Oxford University Press, 1998): „Írtam pár könyvet a csodálatos próféciáról és szellemem élő dolog volt bennem és Isten szelleme jött a számba és sok csodás és ámulatra méltó dolgot láttam és nagyon félttem, mert senki mást nem találtam, aki ilyet látott volna, s olyan lettem, mint a vak ember délben és 15 évig az Ellenség a jobb kezemen állt és akadályozott. Míg az Örökkévaló megkönyörült és 1240–85 közt adott segítséget és minden nehézségtől megóvott.”

Abulafia módszere – mely megóvta minden bajtól – ugyanis az volt, hogy addig írt meditatív transzban sok-sok héber betűt összevissza, amíg látomásai nem támadtak, miáltal „felkentté” (héber masiah, görög krisztosz) változott, vagyis eljutott abba a „büntelen” állapotba, amikor felkenték az embert a papok a Mózes III. 14:28-ban leírtak szerint.

Mikor végigmentem a Herzl szülőházának helyén lévő Zsidó Múzeum hatalmas piros, kék,

Kabbala

Imakendő 2.

sárga alef-betűi (és Sin és Mem és Hé stb.) között, Abulafia jutott eszembe (aki magát Razielnak hívta). A betűmeditáció persze régebbi: a tizedik századi Széfer Jecira leírja az egyes betűkhöz (mintegy csillagképeként) tartozó színeket, hangokat, mitikus képeket. A kilencedik században Száádja gáón, aki az arab filozófia hatására a görög elméleteket is megismerte (s aki a mai imakönyv szidurjának alapját lefektette), úgy tanította, hogy a világ a betűjelekből keletkezett. Később, a tizennegyedik századi Zohar (Mose de León) is sok költői mesét kapcsol az egyes bibliai betűkhöz. A tizenhatodik századi Itchak Luria (az Ari) által kifejlesztett kabala tanításaiban is fontos szerepük van a betűknek (amelyek az emanáció során a teremtés folyamatában a tíz szférához kapcsolódnak), s ez a tan tovább él a XVIII. századi haszidok nagy mesterének, az első lubavicsi Menahem Mendel Schneerson rabbinak *Tanya* című könyvében, melyet sokan naponta olvasnak ma is.

Azt olvasom a katalógusban: „Gáspár Zsuzsa megpróbálta az 1998–2000 közötti kulturális kormányzat segítségét kérni Jakovits József (Jaki) képei hazahozatalának érdekében, sikertelenül. Végül egy magáncég segítségével tette lehetővé a szállítást – talán jobb is így. Az érdeklődő magyar közönség Gáspár Zsuzsának tartozik köszönettel. (Nádas Artúr)”

Azt is megtudhatjuk a katalógusból (Nagy Ildikótól), hogy „Azok a szellemi ösztönzések, melyek által a magyar szobrászat élvonalába került Jakovits, elsősorban Vajda Lajos műveiből, a Kállai Ernővel, Hamvas Bélával, Tábor Bélával folytatott beszélgetésekből származnak.” Dolgozott a Bábszínházban és a Győri Színházban, és 1965-ben emigrált New Yorkba, ahol 1987-es hazatéréséig élt s ahol festő lett. „A betűk csodája megfogott. A szavakra tértem át a betűkről. A szavakból szimbólumo-

kat csináltam...” – írja levelében (Körner Évának és Földesy Máriának).

„A héber betűkkel kapcsolatos első kísérleteimet az az izgató felismerés inspirálta, hogy az alef bika a házzal (bét) együtt apát (ab) jelent, a vízzel (máim) pedig anyát (ima.) Ezt kerestem egész életemben: a nyelvet, amely megőrizte az isteni kinyilatkoztatást, s amelyben mágikus kapcsolat van a betűk és a betűk által jelzett dolgok között.”

Horváth Ágnes írja: „Mindenfajta zsidó képzőművészet a tízparancsolat képtilalmába ütközik... Jakovits a tilalmat egyszerre respektálja és hagyja figyelmen kívül... A teremtett dolgokat és a Teremtőt is jelölő betűk már nem esnek a tilalom hatása alá.”

Persze a zsidóknak szól a képtilalom. És nem a képet tiltja, hanem a semmiből valami létrehozásának teremtő gesztusát. És mégis a történelemben sokszor megkerülték, hiszen még zsinagógákban is vannak Mózeszt ábrázoló mozaikok (az ókorból). Hogyan lehet megkerülni egy ilyen tilalmat? Nagyon egyszerű – profiltól kell ábrázolni az ábrázolt lényt (pl. a zsinagógafrigyszekrények függönyén az oroszánt) vagy szaggatott vonallal (s a mozaik vonala is szaggatott). Pontosabban ezek a jellegzetes zsidó „megkerülések” nem is igazán megkerülések – egész egyszerűen konkrétan és pontosan értelmezzük az előírásokat.

Mindenki, aki szereti a szép színeket és a héber betűket, hálás lehet Gáspár Zsuzsának, a Kieselbach Galériának és a Zsidó Múzeumnak, hogy ezek a Jaki-képek hazakerültek. Nyilván otthonosabban érzik magukat egy budapesti pincében, mint egy amerikaiban.

Oltár emberpárral

